

11.11.2004

496/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

**VAATIMUSTEN SELVENTÄMINEN JA TUOMIOLAUSELMAN
KIRJOITTAMINEN RIKOSASIASSA**

1

KANTELU

Vanhemmat konstaapelit A ja B pyysivät 1.3.2003 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Kotkan käräjäoikeuden käräjätuomarin C:n menettelyä ja ratkaisua pahoinpitelyä ym. koskeneessa asiassa.

Erityisesti kantelijat arvostelivat sitä, että

1) käräjätuomari C oli heidän mielestään ottanut yllättäen ja omasta aloitteestaan tutkittavaksi kantelijoita vastaan käydyn pahoinpitelyasian käsittelyn yhteydessä asianomistajan toiseen kuin syytteenalaiseen tekoon perustuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksen (stereolaitteiden korvausvaatimuksen). Menettelyllään C kantelijoiden mielestä eväsi heiltä puolustuksensa riittävät valmisteluedellytykset. Kantelijoiden mukaan vahingonkorvausvaatimus liittyi väitettyyn vahingontekoon, jonka osalta syyteoikeus oli jo vahentunut.

2) käräjätuomari C oli kantelijoiden mukaan toiminut asemansa vastaisesti muun muassa lukemalla syytteen, laajentamalla syytettä kantajalle osoittamiensa kysymysten avulla sekä kuulustelemalla asianosaiset ja todistajat. Kantelijoiden mukaan C salli kuulusteltavan kahta päihtynyttä todistajaa, esti erästä lautamiestä esittämästä relevanttia kysymystä kantajalle sekä jätti ratkaisussaan huomiotta vastaajille edullisia seikkoja; sekä

3) C jätti kantelijoiden mukaan tuomiolauselmaan kirjaamatta pahoinpitelyasian hävinneen kantajan velvollisuudesta suorittaa oikeudenkäyntikulukorvauksia vastaajille. Kantelijoiden mukaan tästä aiheutui heille paitsi kärsimystä myös vahinkoa, koska ulosottoa ei voitu suorittaa tuomiolauselmassa olleen viirteen johdosta.

3

RATKAISU

Katson käräjätuomari C:n menetelleen virheellisesti siinä, että hän on vastoin ROL 7 luvun 9 §:ää laiminlyönyt selvittää rikosasian suullisessa valmistelussa yksityisoikeudelliset vaatimukset riittävällä tarkkuudella.

Katson käräjätuomari C:n menetelleen virheellisesti myös siinä, että hän on vastoin ROL 11 luvun 6 §:ää laiminlyönyt kirjata tuomion tuomiolauselmaan oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1

Tapahtumat

Asianomistaja J. oli tehnyt rikosilmoituksen vanhempia konstaapeleita B:tä ja A:ta vastaan useasta rikoksesta, muun muassa pahoinpitelyistä, kotirauhan rikkomisista ja vahingonteosta. Virallinen syyttäjä päätti kummankin epäillyn osalta jättää syytteen nostamatta näytön puuttuessa: epäillyn vahingonteon syyteoikeuden virallinen syyttäjä katsoi vanhentuneen jo vuonna 1998. J. nosti tämän jälkeen asianomistajana syytteen kantelijoita vastaan Kotkan käräjäoikeudessa 30.10.1996 (syytekohta 1) ja 1.11.1996 (syytekohta 2) tapahtuneiksi väittämiensä pahoinpitelyiden johdosta.

Vastauksessaan käräjäoikeudelle A kiisti syytteet ja vaatimukset ja muun muassa vaati siihenastiset oikeudenkäyntikulunsa korvattaviksi 2600 markalla. Kirjeessä 7.3.2002 A:n oikeudenkäyntikuluvaatimukset olivat kohonneet 7400 markkaan (1244 euro on). B kiisti syytteet ja vaatimukset ja vaati oikeudenkäyntikulujen korvausta 1650 markkaa. - - -

Käräjäoikeus hylkäsi kantelijoita vastaan nostetut syytteet ja korvausvaatimukset 7.3.2002 antamallaan tuomiolla. Tuomion perusteluista ilmeni, että – yksimielisesti hylätyn – syytekohtan 1 osalta kuultiin kantajan todistajaa, joka oli jouduttu tuomaan paikalle oikeuteen ja joka oli ollut vahvasti päihtynyt. Tuomio oli yksimielinen lukuun ottamatta syytekohtaa 2, jonka hylkääminen perustui kahden lautamiehen äänestystulokseen (puheenjohtaja ja yksi lautamies olisivat tuominneet vastaajat pahoinpitelystä sekä velvoittaneet heidät maksamaan vahingonkorvauksia).

Syytekohtan 2 osalta syytteen hylkäävään tuomioon päätyneet lautamiehet perustelivat tuomion perusteluosassa J:n velvoittamista korvaamaan vastaajien oikeudenkäyntikulut. ROL 9 luvun 8 §:n ja OK 21 luvun 8b §:n perusteella he kohtuullistivat J:n korvausvelvollisuutta prosessin keston ja asian epäselvyyden johdosta. He eivät maininneet mitään summia tuomion perusteluissa. Puheenjohtajan ja kolmannen lautamiehen äänestyslausumassa oikeudenkäyntikulujen korvauksesta ei mainittu erikseen; äänestyslausuman alussa kuitenkin luki: "*Edellä oleva tuomio on muuten yksimielinen, mutta tekoa 1.11.1996 koskevan syytteen osalta syntynyt äänestyksen jälkeen.*" Tuomiolauselmassa ei ollut mainintaa kenenkään osalta oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta.

J. valitti tuomiosta Kouvolan hovioikeuteen. Hovioikeus päätti 7.11.2002 käsittelyratkaisullaan jättää valituksen tutkimatta siltä osin kuin kyse oli käräjäoikeuden tuomion 1 kohdasta, koska kantaja oli ilmoittanut

tyytymättömyyttä vain käräjäoikeuden tuomion kohdan 2 tapahtumista. B vaati 10.2.2003 kirjallisesti J.:n velvoittamista korvaamaan hänen oikeudenkäyntikulunsa 350 eurolla. Kirjeessään 11.2.2003 A vaati J.:ltä oikeudenkäyntikulujen korvaamista 400 eurolla.

Hovioikeus toimitti pääkäsittelyn 11.2.2003, jossa J.:tä edusti oikeusaputoimiston määräämä avustaja. Hovioikeus hylkäsi 27.2.2003 antamallaan tuomiolla kantajan syytteet ja korvausvaatimukset eikä muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. Vaatimusten mukaisesti hovioikeus velvoitti J.:n korvaamaan B:n oikeudenkäyntikulut 350 eurolla ja A:n oikeudenkäyntikulut 400 eurolla.

J. haki korkeimmalta oikeudelta valituslupaa 28.4.2003. Korkein oikeus päätti 16.9.2003, ettei se myönnä hänelle valituslupaa.

3.2

Oikeusohjeet

Perustuslain (731/1999; PL) 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Säännöksen 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997; ROL) 3 luvun 1 §:n mukaan syyteasian yhteydessä voidaan ajaa syytteessä tarkoitettua rikoksesta johtuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta. Luvun 11 §:n mukaan, sen jälkeen kun syyte on nostettu, vastaajaa vastaan voidaan ilman haastetta esittää rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus, jos tuomioistuin esitettävän selvityksen ja muiden seikkojen perusteella katsoo sen käyvän haitatta päinsä.

ROL 7 luvun 9 §:n mukaan asianomistajan yksin ajaman rikosasian valmistelussa on selvitettävä muun muassa asianomistajan vaatimukset ja niiden perusteet sekä vastaajan kanta vaatimuksiin ja niiden perusteisiin. ROL 7 luvun 11 §:n mukaan tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti.

ROL 7 luvun 22 §:n mukaan asianomistajan yksin ajaman rikosasian pääkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 6 luvun pääkäsittelyä koskevia säännöksiä, jollei 8 luvun 7 ja 8 §:stä muuta johdu.

ROL 6 luvun 5 §:n mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Säännöksen 2 momentin mukaan tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi ja ettei siihen sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen

tulee kysymyksiin poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia.

Oikeudenkäymiskaaren (4/1734; OK) 17 luvun 33 ja 61 §:ssä säädetään todistajien ja asianosaisten kuulustelujärjestyksestä. Säännösten mukaan todistajien kuulustelu kuuluu lähtökohtaisesti asianosaisille siten, että nämä suorittavat nimeämiensä todistajien pää- ja vastakuulustelun, minkä jälkeen tuomioistuin ja asianosaiset voivat esittää todistajalle täydentäviä kysymyksiä (ns. uudelleenkuulustelu).

ROL 11 luvun 3 §:n mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.

ROL 11 luvun 4 §:n mukaan tuomio on perusteltava. Perusteluista on ilmentävä, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

ROL 11 luvun 6 §:n mukaan käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava (pykälän 7 kohdan mukaan) muun muassa tuomiolauselma.

3.3

Kannanotto

3.3.1

Vahingonkorvausvaatimuksen käsittely

Käräjätuomari C kertoi muun muassa oheistamiinsa asian käsittelystä laatimiinsa muistiinpanoihin perustuvassa selvityksessään, että asian suullisessa valmistelussa asianomistaja J. vaati stereolaitteiden korvaamista. C piti todennäköisenä, ettei J. esittänyt markkamääräistä vaatimusta. C myönsi virheelliseksi sen, että hän ei muistanut valmistelussa selvittää vaatimuksen markkamäärää. Hän kuitenkin korosti, ettei virheestä aiheutunut vahinkoa, koska korvausvaatimus hylättiin tuomiossa yksimielisesti.

C kiisti kantelijoiden väitteen siitä, ettei vastaajilla olisi ollut riittävästi aikaa ja edellytyksiä puolustuksensa valmisteleminen. Hän katsoi, että stereoiden korvausvaatimus liittyi ajallisesti ja teonkuvauksensa puolesta syytteenalaisen pahoinpitelyväitteeseen niin läheisesti, että vaatimus voitiin tutkia. Edelleen se, että J. ei ole ollut lakimiehen edustama prosessissa ja se, että vastaajista A oli oikeustieteiden opiskelija, perusteli vahingonkorvausvaatimuksen tutkimista rikosasian yhteydessä.

Kantelijat katsoivat vastineessaan, että stereolaitetta koskeva korvausvaatimus olisi tullut jättää tutkimatta ROL 3 luvun 1 §:n säännöksen mukaan, koska asianomistaja ei missään vaiheessa ollut esittänyt vaatimusta ja koska kyse oli

joka tapauksessa väitetyn vahingontekorikoksen vahingonkorvausvaatimuksesta.

Omana kannanottonani totean seuraavan.

Saamani selvitys osoittaa, että J. on asian suullisessa valmisteluistunnossa esittänyt stereolaitteiden vahingoittumiseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen. Ottaen huomioon että vaaditun korvauksen peruste liittyi erottamattomasti jälkimmäisen väitetyn pahoinpitelyn tapahtumankuvaukseen, on käräjäoikeus nähdäkseni voinut ROL 3 luvun 1 ja 11 §:ien mukaisen harkintavaltansa puitteissa päättää sanotun yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyn yhdistämisestä rikosasian käsittelyyn.

Kuten käräjätuomari C on itsekin myöntänyt, vaatimuksen markkamäärä olisi kuitenkin tullut selvittää ROL 7 luvun 9 §:n mukaisesti. Se, että näin ei ollut tapahtunut, ei nähdäkseni heikentänyt kantelijoiden puolustautumisedellytyksiä rikossyytteisiin vastattaessa; kyseisten tapahtumien johdosta kantelijoita vastaan ei missään vaiheessa nostettu syytettä vahingonteosta eikä stereolaitteiden korvausvaatimus itsessään ole rikossyyte. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämättä jättämisen on kuitenkin täytynyt haitata kantelijoiden mahdollisuuksia vastata heitä vastaan kohdistettuihin siviilioikeudellisiin vaatimuksiin. Tältä osin virhe on selvä. Menettelyn moitittavuuden arvostelussa olen kuitenkin ottanut huomioon sen, että asian lopputuloksen valossa käräjätuomari C:n menettelystä ei aiheutunut kantelijoille tosiasiallista vahinkoa, koska heitä ei tuomittu korvausvelvollisiksi. Tuomioistuimen puheenjohtajan tulee silti joka tapauksessa valmistelussa pyrkiä selvittämään asia niin, että pääkäsittelyyn siirryttäessä ei enää ole epäselvyyksiä asianosaisten vaatimuksista ja niiden perusteista.

3.3.2

Prosessinjohto ja todistajankuulustelu

Käräjätuomari C kiisti selvityksessään ehdottomasti kantelijoiden epäilyt puolueellisuudesta sekä sen, että hän olisi lukenut syytteen oikeudenkäynnissä. Hän kertoi olleensa asian valmistelussa aktiivinen ja pyrkineensä tarkistamaan vaatimuksia ja niiden perusteita, mutta että pääkäsittelyssä hän oli huomattavasti passiivisempi. Hän piti todennäköisenä, että pääkäsittelyssä hän joutui hoitamaan todistajankuulustelua ainakin J.:n puolesta.

C:n muistikuvien mukaan todistaja T. oli vahvasti päihtynyt siinä vaiheessa kun hänet saatiin poliisin avustuksella tuotua tuomioistuimeen loppukeskusteluvaiheen jo alettua. C oletti että T.:n kuulemismahdollisuudesta oli oikeudenkäynnissä keskusteltu. Kukaan muu todistaja ei hänen mukaansa ollut niin päihtynyt, että kysymys kuulemisen sopimattomuudesta olisi noussut harkittavaksi. C ei enää muistanut väitettyä tilannetta, jossa todistajalle esitettävä kysymys olisi torjuttu. Hän kiisti sen, että vastaajien väitteet hätävarjelusta ja vastarinnasta olisi jätetty tuomioissa huomiotta.

Omana kannanottonani totean seuraavan.

Käräjätuomari C on kiistänyt väitteet syytteen lukemisesta ja puolueellisuudesta. Asiassa ei ole tullut ilmi seikkoja, jotka tukisivat näitä väitteitä. Väitteet jäivät siten näyttämättä toteen. Kantelijat eivät yksilöineet väitettään relevantin kysymyksen esittämisen estämisestä todistajankuulustelussa. Kirjoituksesta ei esimerkiksi ilmennyt, mikä tarkoitettu kysymys olisi ollut ja miten se olisi palvellut asian selvittämistä. Tämäkin väite jää siten näyttämättä toteen. Nähdäkseni tuomio on myös perusteltu sellaisella tarkkuudella, ettei epäilylle vastaajille edullisten seikkojen sivuuttamisesta jää sijaa.

Käytettävissäni olevan aineiston valossa minulla ei ole aihetta epäillä, että todistelun vastaanottamisessa olisi tapahtunut muutoinkaan toimenpiteitäni edellyttäviä virheitä.

3.3.3

Oikeudenkäyntikulujen kirjaaminen tuomiolauselmaan

Selvityksessään käräjätuomari C myönsi unohtaneensa oikeudenkäyntikulukorvauksen kirjallisesta tuomiosta. Hän kertoi syyksi loppuvuodesta 2001 ja alkuvuodesta 2002 vallinneen suuren jutturuuhkan ja tuomioiden kirjallisen valmistamisen viipymisen.

Omana kannanottonani totean seuraava n.

C:n selvitys, asian oikeudenkäyntiaineisto ja asiassa käräjäoikeuden antama tuomiolauselma osoittavat kiistattomasti käräjäoikeuden tuomiolauselman virheelliseksi sikäli, että siitä puuttuu maininta oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta.

Käräjäoikeuden tuomion perusteluista ja C:n selvitykseensä oheistamista istunnossa tehdyistä muistiinpanoista ilmenee käräjäoikeuden todennäköisenä tarkoituksena olleen velvoittaa J. korvaamaan B:lle ja A:lle näiden oikeudenkäyntikulut. Kantelijoiden väitteiden ja selvityksen valossa on todennäköistä, että korvausvelvollisuudesta ja summista on ilmoitettu suullisesti tuomiota julistettaessa. Se, että suullisesti julistettu ja kirjoitettu tuomio eivät vastanneet toisiaan, oli ilmeinen huolimattomuusvirhe. Virhe on kohdistunut tuomion keskeiseen osaan, tuomiolauselmaan, ja siitä on aiheutunut kantelijoille paitsi ymmärrettävää tyytymättömyyttä menettelyä kohtaan, myös vahinkoa sitä kautta, että tuomittujen korvausten perintä ulosottoiteitse on estynyt ulosottoperusteen puuttuttua.

Kouvolan hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua eikä siten sekään lausunut oikeudenkäyntikuluista. Kantelijat eivät vastauksissaan ja kirjeissään hovioikeudelle kiinnittäneet huomiota oikeudenkäyntikululausuman puuttumiseen käräjäoikeuden tuomiolauselmaasta. Pidän uskottavana kantelijoiden väitettä siitä, että he tulivat ensimmäisen kerran tietoisiksi virheestä vasta tuloksettoman ulosmittausyrityksen yhteydessä hovioikeuden tuomion jälkeen.

Lainvoimainen tuomio voidaan poistaa tai purkaa ainoastaan OK 31 luvussa säädetyin tavoin ylimääräisiä muutoksenhakekeinoja käyttämällä. Minulla ei ole mahdollisuutta ottaa kantaa siihen, olisiko tuomiovirhekantelulla tai purkuhakemuksella menestymisen mahdollisuuksia.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.3.1 ja 3.3.3 esittämäni käsitykset kärjätuomari C:n menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa. Samalla kiinnitän hänen huomiotaan tuomiolauselman laatimisessa noudatettavaan huolellisuuteen ja tarkkuuteen. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.